

գիրքը մէջ աւելիքի, որ անշուշտ ուրիշ արդիւնք չունենար բայց գործին խաղաթիւնը միայն ցուցնել:

11. Gelzer H., Geistliches und Welliches aus dem Türkisch-Griechischen Orient. Selbst-erlebtes und Selbstgesehenes. Ուղեգրութիւն մին է այս աշխարհում ուղեգրութիւն միւսում: Բնութիւնը և իրականութիւնը, որոնք զգուշացնում են, առողջ է անհոգեմտ-կալ դաստառանքներուն, ջերմ համակրութեան այն երկիրներուն զարգացման: Արեւելք հոս աշխարհում ճշմարտութիւններ արտաբերում են, որ արեւելեան այս կամ այն ազգին ամէն բան սեւ տեսնելու նորոգելով մշտութեան շատ հեռու է:

Գրքին խորագիրը կը ցուցնէ պարունակութիւնն ալ: «Հոգեւոր ու աշխարհական իրեր տաճարական-յուսական արեւելքին, ու այն» «անձամբ տեսնած եւ իրեն պատահած», բայց Բիւզանդիանի եւ արեւելեան հնումային աշխարհի նշանաւոր գիտնականէ մը բնական էր որ ներկային վրայ խորհրդածութեանց խառնուէր յաճախ հինը, համեմատութեան բերելով երկուսն էլ լուսարանելով բազմաթիւ երեւոյթներ: Ուղեւորն արեւելքի խորհրդեր չէ այցելած, այլ միայն արեւմտեան ճովագրութեան է: Պոլսի: Բայց ըսած նկարագրութիւնքն ու խորհրդածութիւնքն այնպէս կը լուսնու հեմական են, որ կրնան արժէք բովանդակ երկրին համար: Թերթիւնքն անշուշտ հոս ալ կը գտնուին, բայց գոնէ յաճախուր լսածը միայն հիմն էր յայտնուած կարծիքի մը, որով կը նշանակէ զայն, եւ թէ ընդհանրապէս «վերջ» մը տալ մտքին չէ անցած: Բազմաթիւ էր որ այսպիսի գրքեր յաճախեմ արեւելից վրայ» Գրեթէ ինչ հիմնուած ձեռնահատ անձերէ, փարատելու համար այն անթիւ նախապաշարմունքն, որ իր նորածեւութիւն մը տիրել սկսած են եւրոպական մտքերուն վրայ: Գոնէ այս նկարագրին ունին շատ մ'ուղեգրութիւններ որ վերջին ժամանակներս երեւան ելան: Ընկերակցութեամբ քանի մը վաշխատուն ծառայիցի, քանի մը օտարականներու եւ պահպանուն պահակապետ ուղեւորելով կը կարծեն ի հիմանց ճանչցած ըլլալ հակառակ տարածութեամբ երկիրներն եւ անոնց բազմաթիւ ժողովուրդներն, եւ զար- ձած իրենց տեղը վերջին կ'արեւելեան ազգերու նկարագրին եւ ամէն բանի վրայ:

Գրքին երեք մասերու կը բաժնուի: Առաջինը պարունակութիւնն է, ինչպէս խորհրդին ալ կը ցուցնէ: «Պատմիկներն է. Պոլսի եկեղեցականութեան» (էջ 1—150): Ամենամեծ մասը կը բաժնէ յուսական եկեղեցւոյ եւ Պատմիկներուն վերջին, կողմնակիցութիւնը, հին ու նոր հանգամանքներ, Յունաց եւ միւս սլաւ-յուսական ազգաց փոփոխ արարներութիւնքն, ժողովրդեան կրօնական զգացմունքն, կրթական հաստատութիւնքն եւ յարակից ամէն պարագանքը, մէջ խառնելով նաեւ Յունաստանի: Գլուխ մը նուիրուած նաեւ բուլղարական

եկեղեցւոյ: Այս մասին մէջ չէ մտադրուած նաեւ «Հայոց Պատմիկներուն» ի վ. Պոլսի, որ գլուխ մը կը կապուէ. (էջ 103—110) եւ որ կը նկարագրուի իւր այցելութիւն Ամեն. Օրմանեան Պատմիկներն լրով, որուն յաջող մէկ լուսնական ալ գրուած է ճակատը: Ընդարձակ գլուխ մըն է նաեւ «Հնումնական-կամուրջի եկեղեցին» ի վ. Պոլսի, որ նկարագրուած են եւրոպական առաքելութիւնքն եւ անոնց հաստատութիւնքն: Վերջ յատուկ հատան մը կայ՝ «ուստրիացի Միխիլարեանը» (էջ 147—150) ջերմ համակրութեամբ գրուած վիճակական Միխիլարեանց գաղտնական հաստատութեան վրայ: «Ի Պանօպլիս Հայոց լրով անցուցած ժամանակ, կը կըքէ, կրնան միայն համեմատուիլ այն անմահաւոր օրերուն հետ, զոր անցուցած եմ Ս. Ղազար իրենց ազգական եւ միաբանաց լրով» (էջ 150):

Երկրորդ եւ երրորդ մասին արդէն «աշխարհական» իրերով կը զբաղեն: Երկրորդին խորագիրն ալ կը ցուցնէ թէ նկարագրուած են հին «Տաճիկները» (էջ 151—214), երրորդին արեւելից «Հայաստան ազգերը» (էջ 215—53) վերջինս պարունակելով բուն միայն երեք ազգեր, գլխաւորաբար Յոյնը եւ Հայը (վերջինը էջ 244—51): Փոքրիկ հատան մ'ալ կը նկարագրէ արեւելեան Հրեայները (էջ 241—43): Վերջը գործը կը կըքուի վերջաբանով մը՝ ընդհանուր տեսութեամբ ամբողջին վրայ: Կը ցուցնէր որ չենք կրնար այս վերջին մասերուն մանրամասնութեանց մէջ մտնել, որպէս ալ բաղձալի երեւոր մտք, թէ տեղւոյ անձնութեան պատճառաւ եւ թէ անով որ յաճախ շուրջուած են հին նաեւ քաղաքական խնդիրներ, որ թերթի մը ծրագրէ գուր կը մնան: Գիրքը կը կըքուի չորեքդասանով մը՝ որ կը ցուցնէ թէ ինչ բնութեամբ գրուած է երկաթիւնութիւնը, Այս խօսքն է արձակ թարգմանութեամբ. «Մատուցէ Արեւելքը. Մատուցէ Վերջինը. Հիստորիան եւ Հարաւային կողմը» խաղաղ եւ հանգիստ իւր ձեռագ մէջ:

Հ. Յ. Ս.

ՊԵՂԱՅԵՐԵՆ ՏԵՍՈՐԵՐԸ

Վննման, 7 մարտար 1901:

Անգղիա: Յունուար 22ին երեկոյեան ժամը 7ին հօգոն Ալքիոն իւր ալեւոր Տի-րուհին կորսնցուց, համեմատաբար սակաւ-օրեայ հիւստիւթիւնն մ'ետը: Վիկտորիա Թագուհւոյն եւ Հնդկաստանի Կայսրուհւոյն երկարատեւ իշխանութիւնն ունեցած է. իւր ժամանակն է որ Անգղիա այն գորու-թիւնն ստացաւ, որ զինքն եւրոպական պետութեանց առաջնորդն ըլլած է այսչափ

ատենէ ի վեր: Վիկտորիա ծնած էր 1819ին Մայիս 24ին Կէնտի Նոլտարդ դքսէն, Թագաւորական տան մերձաւոր ճիւղէ մը, եւ թախտին քմահաճոյիւքն 4—5 իրմէ յառաջ իրաւունք ունեցող զահաժառանգներու մահուամբն, Անգղիական զահն իրեն վիճակեցաւ 18ամեայ հասակի մէջ, 1837ին Յունիս 20ին: Ինքը գերմանացի մօրէ՝ 1840 Փետրուար 26ին ամուսնացաւ Սաքսոն-Կոբուրգի Ալբրետ գերմանացի իշխանին եւ իւր մօրեղբօրորդայն Տետ, որուն որչափ ի սկզբան անդ անգղիացի ժողովուրդն չհամակրեց, Նոյնչափ ալ յետոյ միծարեց, մինչեւ իսկ բանակին հրամանատար կարգելով: Այս ամուսնութենէն ծնան չորս մանչ եւ հինգ աղջիկ, որոնց երեքին մահն տեսաւ Վիկտորիա: Բաց անտի որ իւր գրեթէ 64 տարւան Թագաւորութիւնն շատ քիչ մրցակիցներ ունի Անգղիա իւր Թագաւորութեան տակ այնչափ աճեցաւ եւ մեծցաւ, որ նմանը գտնելու համար պէտք ենք պատմութեան շատ խորերը պրպտել, եւ հագիւ կը գտնենք Աղեքսանդր Մակեդոնացի մը, Հոովմէական պետութիւն մը, կամ վերջաւաներորդ դարուն Մոնգոլեան պետութիւն մը: Հնգ, մարդասէր, քայց եւ հաստատուն անյողողող նկարագիր մը, իւր ամենազլխաւոր զարդն էր. սակայն այս ամենեւին արգելք չեղաւ որ իւր երկար կառավարութեան տակ Անգղիական ազգն քառասունն առեւիք պատերազմներ մղած ըլլայ, որոնք իւր այսօրւան մեծութիւնն հայթայթեցին իրեն, շնայելով ասոնց բաւական մասին յափշտակութիւն եւ անիրաւ ըլլալուն, ինչպէս է դեռ այսօր Բուրերուն դէմ մղուածը: Մակայն արդար ըլլալուն համար յաւելունք որ այս վերջին պատերազմը Վիկտորիա Թագուհւոյն կամաց հակառակ եղած է, եւ ինք վախճանած է “հի, թէ միայն խաղաղութիւնը դարձեալ դառնար”, հառաչանքով: Այսու հանդերձ իւր քաղաքականութիւնն եղած էր կրնանք ըսել պետական քաղաքականութեան վրայ ճշշում կամ ազդեցութիւն ունենալ չուզելը: Վիկտորիա Թագուհւոյն մեծահանդէս թաղման ըլլոր պետութիւնը առանձին պատուիրակներով, իսկ իւր թոռն Գերմանիոյ կայսրն եւ Պորտուգալի Թագաւորն անձամբ մասնակցեցան: Վիկտորիա Թագուհւոյն մահուամբն

Վեյքինսն հարստութիւնը կը սպառի: Իւր որդին եւ յաջորդն Ուալէսի իշխանն Ալբերդ Նոլտարդ է. այսօր 61 տարւան կը բանայ Կոբուրգեան հարստութիւնը:

Բուրերուն պատերազմին մասին անգղիական տեղեկագիրը դարձեալ կը լռեն, որ գէշ նշան է: Բուրերուն ասպատակն ի Կէպլենդ քիչ շատ ծանր կը նկատուի, ինչու որ Կապշտադ ամրութիւններով զօրացնելու հարկը կը տեսնուի: Չի գիտցուիր թէ այս պատերազմն որ այսօր լեռնական պատերազմն նկարագիրն ունի, որչափ պիտի տեսէ դեռ. այս միայն ծանօթ է թէ Բուրերը սակաւածեռն խմբերով ամէն եւ գլխաւորաբար այն տեղերն երեւան կ'ելլեն ուր անգղիական բանակը շատ տկար է եւ քիչ շատ վնաս կը հասցընեն: Մակայն մեծագոյն արհաւիրք մը կը սպառնայ այսօր Անգղիացոց: Բարեկուտը գլխուն մէջ տեղիս տեղիս հանդիպած ժաւստախտի լրեր կը տարածուին, զորոնք կարելի չէ եղած հերքել: Նմանապէս եւ Կրիզէր Հաագի մէջ հիւանդ պառկած է շնչափողի ցնցղատապով, բաց աստի աչքն ցաւէն ազատելու համար պէտք է որ ինք զինք վիրահատութեան մ'ենթարկէ: — Վերջին օրերս լսելի կ'ըլլան այնպիսի ծայններ իբր թէ երկուստեք հաշտութիւն ընելու միտեալ ըլլան: Բաց անտի որ այս լուրերն հիմնեալ չեն Բուրերն այսօր քիչ շատ անպիսի առանելութիւն ունին, որ ամենեւին Անգղիոյ նպաստաւոր հաշտութիւն մը չեն կրնար յանձն առնուլ:

Աւստրիա: Խորհրդարանին լուծուելէն ետեւ բաւական ժամանակ անցած՝ Յունուտը ամոյն ընթացքին մէջ վերջապէս աւարտեցան նոր ընտրութիւնը, որոնք ըստ մասին չյուսացուած ելք ունեցան: Յառաջադիմականը կորսնցուցին 2 պատգամաւոր. Ուղդ. ժողովրդական կուսակցութիւնը նոյնպէս 2, Հակահրէականք 4, որուն փոխարէն շահեցան 3 նոր անդամ. 2էխերը կորսնցուցին իբր 8 նոգի, որոնք առանձին Գիւղացոց կամ Ագարակային կուսակցութիւնը կազմեցին: Ամենամեծ կորուստն ունեցան Ընկերվարականք, որ կորուսին վերջնականապէս իբր 7 պատգամաւոր: Շահաւոր եւան այս ընտրական պայքարին մէջէն միայն Տէօնեբերեան կուսակցութիւնը, որ 7 նոգիէն այսօր ունի

իբր 22 ծայն: — Ամսոյս 3ին Խորհրդա-
րանը բացուեցաւ զանաճառով մը, որ
տնտեսական, ջրաբաշխական, երկաթու-
ղային են, այլեւայլ խնդրոց շնորհումը կը
խոստանար, եւ որ որչափ ալ գերմանա-
կան կուսակցութեանց պահանջման հա-
մակերպիլ կը ցուցնէր, այնչափ ալ զգու-
շացած էր Ձէխերուն յաւակնութեանց որ
եւ է թէթեւ հարուածը տալու: Ձէխերը
հետեւաբար չկարենայով հակադրութեան
դիմել, չէինքն լեզուաւ մատուցուած հար-
ցապնդումներուն մերժուելուն վրայ երկար
բանակիւններ կը յարուցանեն մինչեւ
այսօր, եւ Խորհրդարանին գործունէու-
թեան իրապէս արգելք կ'ըլլան:

Պրոտէիս: Յունուար ամսոյն 18ին
տօնեց իւր Թագաւորութեան 200ամեակը:
Պրուսիոյ Թագաւորութիւնն հիմնողն եղաւ
Քրաւտէնշտրիք Փրենդերկոս Գ. կայսրն-
տիրը, որ 1701 Յունուար 18ին ինք զինք
Պրուսիոյ Թագաւոր հռչակելով հիմնեց
այժմեան Հռենցուլլոններու հարստութիւնը.
Գուլիէլմոս Բ. այս աւելի պալատական եւ
զինուորական տօնաւարութիւնները յան-
կարծ ընդմիջելու ստիպուեցաւ. իւր հան-
ւոյն Անգղիոյ Վիկտորիա Թագուհւոյն մա-
հուան անկողինը կոչուած ըլլալով. ուր
հասաւ ամսոյն 21ին իրիկունը ընկերակ-
ցութեամբ զանաժառանգ իշխանին: Վիկ-
տորիա Թագուհւոյն մահուանէն ետքն
Եղուարդ Է. գիւլիէլմոս իւր ծննդեան
տարեդարձին օրը՝ նոյն ամսոյն 27ին Անգ-
ղիական բանակին սպարապետ կարգեց:

Հոլլանդացի երիտասարդ Թագուհին
Վիլհելմինա կ'ամուսնանայ այսօր Մէք-
լէնբուրգի Հենրիկոս իշխանին հետ: Բեր-
լինի Local-Anzeiger-ն իւր Յունուար 25ին
թուին մէջ հրատարակած էր այն վաւե-
րագիրը, որով Վիլհելմինա եւ Հենրիկոս
իրենց ամուսնութիւնը կը ծանուցանեն. եւ
որով քաղաքական ամուսնութեան օրինաց
պահանջը կատարած կ'ըլլան: Վիլհել-
մինայի ամուսնութիւնը կարծես մոզգական
գաւազանաւ Պորտուկալի եւ Հոլլանդայի
մէջ մտած քաղաքական պաղովութիւնը
վերցրց:

Ծննդաւանք: Վերջապէս կայսերական
առանձին հրովարտակաւ Լիհունշանգ եւ
Ձինք հրաման ընդունեցան եւրոպական
պետութեանց դեսպաններուն պայմանա-

գրին ստորագրելու: Սակայն ծննական
նրբամտութիւնն կրցաւ հնարել եւ ստորա-
գրութեան եղանակով՝ ալ. — պայմանագրին
շատ մը յօդուածոց փոփոխութիւնը կամ
ուրիշ կերպ մեկնութիւնը կը պահանջեն
ծնն պատուիրակը, առարկելով թէ իրենց
ստորագրութիւնն էականին եւ ընդհանրին
մասին էր, եւ թէ խնդրական նիւթոց վրայ
հարկ է դնել վիճել: — Զօրավար Վալ-
դերգէ ծննական պատուիրակներուն իբր
խաղաղութեան առաջին քայլ եւ բանակ-
ցութեանց հիմ՝ կ'առաջարկէ մասնատու
ծրագիր մը, որուն առաջին պահանջն է
յանցաւորաց պատժումն, որմէ վերջը
միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ անցնիլ բա-
նակցական յաջորդ քայլերու: — Պատ-
ժապարտներուն մէջէն արդէն իսկ մին եւ
ամենաշարագործը՝ Կետտելէրի սպանիշն
էնհայ, իւր արժանաւոր պատիժը կրեց ան-
ցեալ Դեկտեմբերին վերջերը գլխատմամբ:
Ասոր պիտի յաջորդեն ուրիշ բազմամթիւ
յանցաւորներ ալ. իսկ իշխանագուններէն
ոմանք կը յորդորուին անձնասպան ըլլա-
լու, այլոց ինչպէս զՏուսնը Մուկտէն
ցեխեան յաքսոր դրկելու են խօսքը կ'ըլ-
լուի: Որչափ ալ մերձաւոր խաղաղութեան
մը նշոյլը սկսաւ փայլիլ, այն ստոյգ է թէ
ծննաստան այսօր դեռ խռովութեանց ծով
մ'է եւ թէ շատ երկար ատեն պիտի կրէ
այս ամէն շարեաց ծանր հետեւութիւնները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- ՌՍՍԻՄԵՆՍԿԱՆ
ՀՆԱՌՍՍԱԿԱՆ — Երուսաղէմի անտարանը. 33:
ԼԵՋՈՒՍԱՆՍԿԱՆ — Սրբեկիթի գաւառաքաղաքը. 36:
ԹԳԹԱՅՈՒԹԻՒՆ — Արեւորդոց մասին երկու խօսք. 42:
ՊԱՄՄԱԿԱՆ — Շոխաբեթուալոյ՝ զինուորանոց շինելու խնդիրը կը շարունակուի. 44:
ՏԵՀԵԳՐԱԿԱՆ — Բիւզանդիոն. 49:
ՀՆԱԳՐԱԿԱՆ — Նաիրի-Ուրարտուի պատմութիւնը ըստ ասորեստանեան եւ պարսիկ սեպագիր արձանագրութեանց. 52:

- ՍԵԼԵԽԵԼԷ
ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ. 59:
ԲԱՂԲԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ 62:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԶ ԵՒ ՊԱՏԱՆՈՒՄԱՏՈՒ ԽՄԱԿԱԿՈՐ

Յ. ԲԱՅԵԼԷ Կ. ՊԱՐՈՆՅ

ՎԵՆԵՆԵ, ՄԻԹԱՐԵԲԵՆ ՏԳԱՐԱՆ